

Változás és állandóság a búcsúvásárban

Írásunkban az alsóvárosi búcsúhoz kapcsolódó vásárt, a vásárban megjelent mutatóanyagokat elemezzük.

Munkánk során kétféle módon szereztünk ismereteket: egyrészt megfigyelést végeztünk (pl.: az árus hogyan kínálja áruját, lehet-e alkudni, melyek a kelendő áruk stb.), másrészt interjúkat készítettünk az árusokra és a vásárlókra vonatkozó kérdőívünk alapján.

A búcsúban összejött sokaság jó alkalom a vásárra. A búcsús környezet és a vásár között így mindig szoros kapcsolat állt fenn. Mint a legtöbb helyen – így Szeged-Alsóvároson is – a búcsúhoz a kirakodóvásár és a mutatóanyagok csoportja is hozzátartozik. Az összegyűlt tömeg a mutatóanyagoknak is pénzkereseti lehetőséget nyújt. 1993-ig a vásárosok és a mutatóanyagok a templom előtt állíthatták fel sátraikat. Ma már csak a kegyárosoknak engedélyezik ezt, így mintegy száműzve a profán teret a kolostor mögé. A szakrális cselekmények szervezői próbálták azt is megakadályozni, hogy a vásárban szóló hangos zene ne zavarja a templomban zajló eseményeket.

A búcsúvásár első napja 1997. augusztus 2-a, szombat volt. Mivel esett az eső, nem sok árus rakodott ki és a mutatóanyagoknak vendégek híján volt idejük velünk beszélgetni. Segítőkészek voltak, örültek annak, hogy érdeklődünk a munkájuk iránt.

A körhinták, a céllövöldék a kolostor bal hátsó oldalánál helyezkedtek el. Ahogy térképünkön is látható 28 különböző szórakozási lehetőség adódott.* A szélén két oldalt voltak a céllövöldék, bódék középen pedig a körhinták legkülönbözőbb változatai. Ezek hét család tulajdonában voltak.

- Négy család jött Bajáról, akik rokonságban vannak egymással és úgy élnek együtt mint egy nagy közösség. Az ő tulajdonukat képezte a körhinták, céllövöldék és egyéb szerencsejátékok több mint a fele (17).

* A térképek és ábrák a Mellékletben találhatóak.

- A szegedi Czékus-családhoz tartozott a nagyon népszerű „polipnak” nevezett körhinta és a dodzsem. Ahogy térképünkön is látható, a legfrekvenciáltabb helyeken az ő játékaik voltak.
- Egy család Kecskemétről, míg egy család Bátaszékről érkezett.

Az említett mutatványosok évek óta eljárnak Szegedre. Vállalkozásaikban a család minden tagjának megvan a maga feladata. Beleszületnek ebbe a szakmába, és sokszor meg se tudják mondani, hogy hány évvel ezelőtt kezdtek el ősök ezzel foglalkozni.

Általában május elsejével kezdődik számukra a vásári szezon, októberig, novemberig vándorolnak a már előre megszabott útvonalon és ezalatt lakókocsikban élnek. Ezt az állandó vándorlással járó életformát főként roma származásúak vállalják. Szegedre már a búcsú hetének hétfőjén megérkeztek, ekkor állították fel a körhintákat és céllövöldéket, de az emberek nagy része csak szombat délutántól látogatott ki. A mutatványosok a búcsút követő hétfő reggelig maradtak. Ekkor majdnem mindenki Rúzsára indult, a következő hétfői búcsúba.

Térképünkön is jól látható, hogy a különböző családokhoz tartozó körhinták, céllövöldék elszórva, vegyesen helyezkedtek el. A családok közötti rokonságok ellenére gyakran viták keletkeznek a jobb helyek megszerzéséért. A mutatványosok elmondása szerint ez mindig kiküszöbölhető, „és este a kocsmában minden rendbe jön”. A előnyösebb hely természetesen a magasabb kereseti lehetőség miatt fontos. Ez azért is kap nagyobb hangsúlyt, mert szinte mindenki megemlítette, hogy az embereknek egyre kevesebb pénzük van a szórakozásra. A céllövöldékben és a szerencsejátékoknál megnyerhető tárgyakat Budapesten a Mutatványos Boltban szerzik be. Manapság a szalmakalapok és a plüssállatok a legnépszerűbbek.

A búcsúvásár ideje alatt végig hangos zene szólt. Nem hallottunk szóbeli reklámozást, figyelemfelhívást, amit talán a zene is megakadályozott.

A vásár túlsó végében a mutatványosok egy másik csoportja is feltűnt, elkülönülve a nagyobb anyagi befektetést és komolyabb szállítóeszközöket igénylő körhintáktól. Itt volt a planétás jövendőmondó roma asszony, aki – mivel nem rendelkezett engedéllyel – mindig különböző helyeken tűnt fel.

Az előre elkészített, elég rossz fénymásolatú cédulák élükkel felfelé sorakoztak egy tetején nyílással ellátott téglalap alakú dobozban. A húzást két tarka papagáj végezte, melyek meglepő módon mindketten Gyuri névre hallgattak. A doboz egyik végében lévő cédulák a „kisasszonyoknak”, a másik végében lévők pedig az „uraknak” szóltak. Az általunk megismertek szövegei dicsérnek, elsősorban a jó tulajdonságokat hangsúlyozzák. Az átmeneti nehézségek után részletesen taglalják a boldog jövőt, amibe a szerelem és a gazdagság is beletartozik. Íme egy példa:

„Jóscédula kisasszonynak. A szerelem az ön számára égi ajándék, gazdag férjed lesz. Legjobb barátnőd irigyelni fogják boldogságodat, de rosszat nem tehetnek neked. Szerencsés csillagod van, boldogságban és összhangban fogtok élni. Nagy vagyont fogsz örökölni egy nagybátyádtól.

A férjed neve János. 70 évet fogsz élni. Gyerekeid lesznek. Sorsjegyszámaid: 12-26-45”.

Szórakozási lehetőséget nyújtott még a pónilovon lovaglás is. A modern technika betörését mutatja a gyermekeknek szánt mini motorok megjelenése.

A búcsúba szórakozni járók főleg fiatalok és családosok. A látogatók száma inkább a napszaktól, a mindennapi élet rendjétől és az időjárástól, kevésbé a templomi eseményektől függ. Kivételt a vasárnap délelőtt képezett, amikor a vásárba látogatók figyelme is a körmenet felé fordult.

A mutatványosoknak nem sok közülük van a búcsú szakrális részéhez, nem mennek be a templomba. A búcsú számukra kizárólag pénzkereseti lehetőség, nem pedig ünnep. Sokszor az egész eseménnyel sincsenek tisztában. Ezt igazolja az egyik mutatványos véleménye a szeged-alsóvárosi búcsúról:

„Különlegessége talán ez a templomi körmenet, amit más búcsúkbán nem lehet tapasztalni, csak itt. Talán ez attól van, hogy itt a templomnak van a búcsúja. Gondolom én.”

ÁRUSOK

Az időjárás nemcsak a mutatványosok, hanem az árusok forgalmára is hatással volt. Jó időben már szombaton délelőtt kipakolnak, de 1997-ben az eső miatt sokan csak vasárnap állították fel sátraikat. Akik már szombaton megérkeztek és messziről jöttek, azok kocsijukban vagy szegedi ismerősüknél éjszakáztak.

Mindezt megelőzte a helyfoglalás, mely érdekében a búcsú előtti hétfőn az árusoknak a szegedi Piacfelügyelőségen kellett megjeleníteniük. A kiszemelt és így lefoglalt helyet körbekerítették. Az ismerősök gyakran egymásnak foglalnak, így könnyítve meg a másik munkáját. Találkoztunk olyan áruossal, aki minden évben ugyanazt a helyet választja.

A vásár rendjéről kérésünkre Kálmán László, a piacfelügyelő készített egy helyszínrajzot a helyfoglalások alapján. A Piacfelügyelőség 1993 óta szervezi a vásárt, ami így már nem az egyház hatáskörébe tartozik.

Mint már utaltunk rá, a templom előtti téren csak a *kegytárgyárusok* állíthatják fel sátraikat. Az 1997-es búcsún hét árus jelent meg. Köztük is volt, aki családi hagyományt folytatott az árusítással, de voltak akik csak mostanában fogtak bele.

Áruik főleg műanyag szenteltvíztartók, rózsafüzérek, naptárak, nyakláncok, szentképek, gyertyatartók, különböző méretű gyertyák, képeslapok és könyvek voltak. Készletüket ők is vásárolják és elmondásuk szerint átlagosan 20-25%-os haszonkulccsal dolgoznak. Egy árus a saját maga által készített gyertyákat árulta, sőt gyertyáit felismerte egy másik árusnál is. Az itt megjelent kegytárgyárusok szinte az egész országot bejárják, Mátraverebélytől és Máriagyúdtól Alsószentivánig.

Forgalmuk elsősorban a misék után a nő, amikor a templomból kijövő sokaság elsőként mindig itt vásárol. Idősek és fiatalok egyaránt előfordulnak a vásárlók

között. Az interjúk alapján kiderült, hogy a legnépszerűbbek az úgynevezett praktikus és olcsó cikkek (például gyertya, kulcstartó, szentképek), amelyeket ismerőseiknek, otthon maradt családtagjaiknak vesznek ajándékba, vagy saját maguknak emlékül. Ugyanakkor a vevők hiányolják a helyi jellegzetességeket, mint például az alsóvárosi kegykép másolatát. Mint megtudtuk ezek azért nem kaphatók, mert csak nagy tételben érné meg elkészíttetni, viszont más búcsús helyeken nem lehetne eladni.

A búcsúk vallásos funkciójával volt eredetileg összefüggésben az árusok között mindenütt meglévő *mézeskalács-árusok* magas száma. Ma már szerepüket inkább az úgynevezett cukorkások, édességesek veszik át. E két fogalom gyakran összekeveredik. A különbség az, hogy a mézeskalácsosok áruik nagy részét otthon készítik, ahol erre alkalmas kis műhelyük és eszközeik vannak. A mézeskalács-készítés náluk több évtizedre visszanyúló családi hagyomány és az árusítás is a családtagok feladata. Körülbelül tíz éve jár a szegedi búcsúba egy makói testvérpár. Általában a makói piacon és a város környéki településeken árulnak. Ismerik az árusokat és a vásárlók egy részét is. Szerintük Szegeden régen sokkal jobb volt a hangulat, valamikor éjfélig is árultak. Manapság az emberek inkább boltban is kapható dolgokat vásárolnak, például nápolyit, cukorkát, csokit, mézeskalácsot nem annyira. Édesanyjuk bátyja tizennyolc évvel ezelőtt kezdett el ezzel foglalkozni, anyjuk mellette árult. Elmondásuk szerint ő egy igazi, régi típusú árus volt, akinél mindenki szívesen vásárolt. Tőlük örökölték a műhelyt, a felszerelést. Bár iskolában nem tanulták, ők készítik a süteményeiket.

Ezzel szemben a *cukorkások* nem maguk készítik az áruikat, hanem ömlesztve, készen vásárolják és ezután csomagolják. Általában egyszerre több sátruk is van és alkalmazottakkal dolgoztatnak. Egy tápéi cukorkással készített hosszabb interjú során kiderült, hogy neki öt sátra is van a vásár különböző részein szétszórva. Kétféle mézeskalácsot árul. Az ehető fajtát ipari zselatin és kukoricakeményítő hozzáadásával állítják elő. Az étkezésre nem alkalmas csontenyvvel készül. A cukorkásoknak és a mézeskalács-árusoknak összesen 23 sátruk volt a vásárban. Hozzájuk sorolható még két vattacukor-árus is.

A második legtöbb sátorral (17) a *bazárosok* és *játékárusok* rendelkeztek. Boltban is könnyen beszerezhető cikkek, olcsó műanyag tömegárukat árultak a gyerekek számára.

Egy Hódmezővásárhelyről érkezett fazekas házaspár volt az egyetlen, aki a népi iparművészetet képviselte. Ők csak a rendszerváltás óta foglalkoznak vásározással. Általában meghívásos rendezvényekre járnak, kivételt talán a szeged-alsóvárosi búcsú képez.

Itt kell még megemlítenünk az erdélyi Székről érkezett asszonyokat, akik maguk készítette hímzéseket és ruhadarabokat árultak, de mivel nem fizettek helypénzt, a vásár különböző részein tűntek fel.

A vásárosok csoportja ugyanúgy ismeri egymást, mint a mutatványosok. Nagy részüknél az árusítás csak kiegészítő foglalkozás. Közülük 40–50% szegedi lakos és körülbelül 70% évek óta árul a szeged-alsóvárosi búcsúban.

Vasárnap este egyre több, a „Cserepes-sorról” is ismert árus tűnt fel, ami piaci jelleget kölcsönzött a vásárnak. Ekkorra az itt kóborló tömeg nagy részét a nem vallásosak tették ki, míg délelőtt főleg a vallásosak voltak jelen.

A templombúcsúhoz régóta hozzátartozik, elválaszthatatlan része a vásár és a mutatványosok csoportja, ugyanis a búcsú szakrális része hívja életre a profán teret, alkalmat adva nemcsak a vallási ünnepre, hanem a szórakozásra is. Szeged-Alsóvároson a két különálló teret köti össze a kegytárgyárusok csoportja és a templomból a sátrakhoz áramló emberek. Ugyanakkor a különállást az is mutatja, hogy sokan csak a vásárba látogattak el, a templomi eseményeket figyelmen kívül hagyva.